

La *Cephalaria leucantha*

La planta tradicionalment utilitzada per a la fia-faia té el nom científic de *Cephalaria leucantha*. El gènere *Cephalaria* consta d'unes vuitanta espècies, repartides per la regió mediterrània i pel sud-est d'Àsia. *C. leucantha*, pròpia del sud d'Europa i del nord d'Àfrica, és l'única que es troba a Catalunya. La família a la qual pertany, les Dipsacàcies, té altres representats a la comarca, que són les escabioses (*Scabiosa*, *Knautia* i *Succisa*), de flors semblants però rosades o violàcies, i el cardó (*Dipsacus fullonum*), d'aspecte ben diferent i molt sovint anomenat "card", tot i que té ben poc a veure amb aquestes altres plantes.

Es tracta d'una herba perenne, que fa tiges altes (fins a més d'1 metre) i es ramifica amb branques llargues. Aquestes branques s'assequen quan acaba l'estiu, i a l'hivern només resten vives les arrels i la base llenyosa. Les fulles són allargades i retallades, amb entrants profunds. Les flors, blanques, es fan al capdamunt de les tiges, formant uns "caps" globosos, que són agrupacions de moltes floretes petites. Viu en indrets calcaris assolellats i eixuts, sovint pedregosos.

Dels quatre noms catalans que el Termcat (Centre de terminologia) reconeix per a *Cephalaria leucantha*, és clar que dos no són pròpiament populars, sinó noms cultes vulgaritzats: cefalària i escabiosa blanca. I és ben significatiu que els dos que són realment vulgars tinguin relació amb el foc: falla (o falles) i atxa. Pel que fa a "falla", és un nom que en origen designa un feix de branques seques o estelles que es fan servir per il·luminar o per a calar foc, de manera que la relació amb la Fia-faia resulta del tot evident.

La *Cephalaria leucantha*, nom científic de la fia-faia, en la època de la seva florida. AUTOR: XAVIER PEDRALS

Segons el recull de noms de l'obra "Flora Ibérica", falla també es faria servir com a nom d'aquesta planta en alguna zona de llengua castellana. "Atxa" sembla que té procedència valenciana, però ara s'ha oficialitzat com a nom de la planta en tot el territori lingüístic català, i també té relació amb el foc, ja que entre els diversos significats d'atxa hi ha el de ciri, candela o metxa.

Els noms vulgars indiquen, doncs, que la *Cephalaria* s'hauria

fet servir des d'antic per fer foc, i no pas únicament a Bagà o a Sant Julià de Cerdanyola, per celebrar la Fia-faia. Vist així, aquesta festa seria el darrer vestigi d'un ús tradicional de la planta, que en altres llocs s'ha anat perdent. Les raons per les quals aquesta planta hauria estat preferida per fer les falles i atxes poden ser unes quantes. Quan són seques, les seves tiges llargues i ramificades, blanques però consistents, permeten fer bons feixos de material combustible, cosa que difícilment es pot aconseguir amb altres herbes, en general més baixes o amb menys tiges que cremin bé. Una altra raó que hi podria haver influït és que les tiges s'assequen quan arriba el fred, i que es mantenen dretes gran part de l'hivern, de

manera que són fàcils de veure i de collir en l'època de l'any que més convé encendre foc. I probablement també hi va influir el fet que sovint creixi al voltant dels pobles, als talussos erms que hi havia entre els camps, de manera que no calia caminar gaire per recollir un bon material per encendre foc; aquest darrer factor ara pot semblar poc important, però segur que no ho era gens fa un o dos segles, quan no hi havia automòbils i a la rodalia dels pobles gairebé no quedaven boscos on anar a fer llenya.

Pere Aymerich
Biòleg